

שמעתא למיקתא

האם מותר לאכול דג שיש בו תולעי "אניסאקיס"

א. תולעים שבבשר ובמעי הדג. ב. תולעי אניסאקיס. ג. לסמוך על חכמת אמות העולם. ד. השתנו הטבעיים. ה. סברות נוספות. ו. דעת גדולי דורינו.

א. תולעים שבבשר ובמעי הדג

תנן בחולין (ס"ז:) תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמפשיטין הבהמה אסורים, מאידך בדגים ככה"ג שריין. ומפרש טעמא בגמ' (שם) משום דבהמה בשחיטה הוא דמשתריא והתולעים אלו כיון דלא מהניא להו שחיטה אסורים משום אבר מן החי, אבל דגים באסיפה בעלמא מישתרי והני כשגודלים בהיתר הם גודלים. עיי"ש ברש"י (שם) ובש"ך (שם ס"ק מב).

מאידך תולעים שבמעיים בין שבבהמה בין שבדגים אסורים משום דלא גדלו בבשר הדג אלא שבשעת השינה נכנסים למעי הדג דרך החוטם, כמבואר בתוס' (סז: ד"ה קוקאגנ) בשם ר"ת, ר"ת, בר"ף (כד. ברי"ף), ברא"ש (סי' טט), ברש"א (שם ד"ה אמר, תוה"א בי"ג ש"ג פג.), דלא כרש"י שם דס"ל דדוקא של בהמה אסירי, ועי' בב"י (שם ד"ה כל) ובמהרש"ל (מכונות רס"י מז) שכת' שבאמת אף לדעת רש"י הדין כן. ועי' עוד בב"ח (אות יב) בשם ספר התרומה ובבית אפרים (סי' כה).

ועיין בהגהות אשיר"י (שם ד"ה ג) שכת' שתולעים שבמעיים אסורים משום דמעלמא קא אתו, אבל תולעים שבדג עצמו ברור הוא לנו דממנו הם גודלים ולכך שרי הלכך תולעים שנמצאו בגוף הדג שרו ושנמצאו בחוטמו ובמעיו אסירי.

מבואר לתולעים הנמצאים בבשר מותרים כי ודאי מהדג גדלו ואינם באים מעלמא. וכן משמע מהחינוך (מצוה קסג). וכ"כ בב"י דמשמע מהראשונים (עיין שכתב כן אליבא דר"ת) דלא אסר בדגים אלא הנמצאים במעיים וכיוצא בהם דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא, אבל הנמצאים בבשר הדג שרו דמיניה קא גבילי. אולם דעת הרמב"ם (מא"א פ"ב הי"ז) דאף תולעים שבבשר אסור, ודבריו לכאורה צ"ע מדברי הש"ס, וכבר עמדו בזה הפוסקים, עי' במגיד משנה (שם). בב"י (שם) ועוד. וכבר פסק השו"ע (סי' פד סעי' טו) דכל תולעים הנמצאים בדגים במעיהם אסורים בין עור לבשר או בתוך הבשר, מותרים. וכתב הרמ"א דאפי' פירשו קצת וחזרו, מותרים, כי כן רבייתיהו. ובש"ך (סי' קמז) כת' דאם פירשו לגמרי אסורים. ועי' עוד בפר"ח (סי' קמ"ח) דכן הנמצאים במחוץ או בכבד אסורים דעיילי ליה דרך נחיריו. וכן פסקו (הערוה ש"ד אות פח) והכה"ח (אות קמז).

ויוצא מדברי הגהות אשיר"י הנ"ל ומסתמת השו"ע נושא כליו לתולעים הנמצאים בבשר הדג ומותרים ולא חיישינן דמעלמא קאתו. וכן משמע מהלבוש (שם אות יז) מהערוה"ש (שם אות פט) והכה"ח (אות קמז), אולם עי' במאירי (שם ד"ה תולעים) שכת' "ומורא הוא תולעת הנמצא בתוך הבשר וודאי לא מחוץ באו". משמע קצת דדוקא סוג זה המוזכר בגמ' הוא ודאי מהבשר, וכן דקדק בשבט הלוי (ח"ד סי' פג ד"ה השתא).

ב. תולעי אניסאקיס

והנה לפני כמה שנים נתברר לחוקרי אמות העולם שתולעים הנקראים "אניסאקיס" הנמצאים בבשר הדג בכמה סוגי דגים וביניהם "הערינג", נתהוו באופן כזה: יש במים מין דג טמא שיש בתוכו תולעים, ואותם התולעים מטילים ביצים והדג הנ"ל זורק אותם לתוך המים, ובאים אח"כ מיני דגים אחרים ובולעים אותם הביצים ובתוך מעייהם של הדגים הנ"ל נולדו תולעים מאותן ביצים, ואח"כ באים עוד מינים אחרים כמו דג "הערינג" ובולעים אותם והוא נתעכל בתוכם, ונשארים התולעים קיימים בתוך "הערינג" ורוחשין התולעים משם לבשר הדג. [כך הביא התיאור בשבט הלוי המובא לקמן].

ולפי"ז יוצא דאיכא סוג תולעת שאע"פ הנמצא בבשר הדג מ"מ טמא הוא ואסור לאוכלו. אלא דלכאורה דבריהם סותרים דברי הגהות אשיר"י ודעמיה, וסתמיית פסקי דתולעים הגדלים בבשר הדג ברור הוא לנו שאינם מעלמא ומותרים. ואע"פ דבנ"ד איכא חשש שבאים מהמעיים של הדג שהרי גם שם מוצאים אותם (ולפי חכמת האומות העולם הם חודרים משם לבשר הדג). מ"מ עיי' בהגהות שערי דורא (סי' מז אות ב) שמבואר שאף ככה"ג מותרים האלו שנמצאים בבשר שהרי כת' "לפעמים נמצאו במעיהם". ועי' בשלחן גבוה (סי' פד ס"ק נא).

ג. לסמוך על חכמת אמות העולם

ואע"פ שבכמה מקומות שמכנין על חכמת חכמי אמות העולם, כגון לרופאים עכו"ם (עי' בזה בגליון לו), ועי' בשו"ת הרמ"א (רס"י ז) ולקמן בסמוך בשם החיק"ל. וכבר אמרו חז"ל "הכמה בגוים תאמיני" (איכה רבתי ב, ג). וכן מצינו לענין תולעים באמרי יוסף (ח"ב סי' יא סוף אות א) ובחז"ל (יו"ד סי' י"ד ס"ק ח - ט) (והחז"ל איירי בנאמנות לחומרא), מ"מ היכן דסותרים דברי רבותינו לכאורה אנו אין לנו אלא דברי חז"ל. ועל כל כגון דא כת' הריב"ש (סי' תמז) כי לא מפי הטבע והרפואה, אנו חיינן ואנחנו על חז"ל נסמוך שהם קבלו האמת, עיי"ש. ועי' בחיק"ל (ח"ד יו"ד סי' פג) שכת' דכונת הריב"ש דאין נאמנים דוקא יגד' מה שאמרו חז"ל, ודלא כהבנת המשפט צדק (ח"ג סי' ב). ועי' עוד בפר"ח (יו"ד סי' פג ס"ק ד).

ד. השתנו הטבעיים

ודוחק לומר שהשתנו הטבעיים כמו שמצינו בכמה מקומות (עי' רמ"א (אע"פ סי' קנו סעי' ד) ומ"ב (סי' קעג) ועוד) שהרי אין הוכחה גמורה לומר כן, וכבר כתב במה"ם שיק (יו"ד סי' רמד ד"ה והשנית) שכל זמן שלא נתברר לנו בברירות נשאר הדין בחזקה שלא נשתנה. ועי' באנ"ז (יו"ד סי' ר"ח אות ג) שכתב דאין לנו לסמוך על דמיונו, לבד בהנולד למקוטעין דקים להו לחז"ל בעלי הש"ע שנשתנה.

ובאמת בשבט הלוי (ח"ד סי' פג ד"ה השתא) כתב לענין זה דע"כ לומר דכוונת הפוסקים דתולעים הנמצאים בבשר הדג "בסתם" מחזיקין להקל, אבל אם מתברר אחרת אפי' התולעים שבבשר אסורים, ועי' א"י להכרע הכרעה גמורה עד שנדע אם יש רגלים לדבר למה שאומרים המדענים, איברא אם נתברר שיש מקום לאמת דבריהם קשה עלי להתיר, עיי"ש. אלא שמדברי הגהות אשיר"י לא משמע דבסתם מחזיקין להקל, אלא דודאי אינם מעלמא. [ועי' בבית מאיר (חכמת אדם שער הקבוע אות ז תשובה המבית מאיר ובסי' תמג אות א) שכתב "ינוח לי יותר ללמוד מסתימת הראשונים וכו'". אלא דשו"מ שבר"י (ס"ט. ברי"ף ד"ה דכורין) כת' דתולעים הנמצאים בבשר הדגים "שלא היה אפשר" שבאו מן החוץ אלא נוצרין מבשרו שריין].

ה. סברות נוספות

ובר מן דין מצינו אחרים שרוצים להתיר תולעים הנ"ל [כ"כ בשם הגרמשי"ק שליט"א במכתב המובא לק' משום שלפי חכמי הטבע התולעת היה קטן מאד כשהיה בים ולא היה ניכר לעין, ואח"כ בולעים אותם דגים אחרים כנ"ל ובתוך מעיהם מתגדלים התולעים, וכיון שאינם נראים לעין אדם לא אסרה תורה, ונמצא דכשהי' במים לא חל עליו עדיין שרץ המים. [וכן דעת א' מחשובי הרבנים שליט"א מהשגחות המהודרות בבני ברק (מאמר שהתפרסם בשנת תשי"ט) והוסיף שם להתיר בזה כי בכלל הדגים הנגועים בתולעת זו הוא "הערינג", והרי בכל הדורות ובכל תפוצות ישראל אכלו דג "הערינג" וגדולי ישראל כהאריז"ל הביי ועוד אכלו ולא התריעו לאחרים שלא לאכלם. ועי' בקשו"ע (סי' מז אות מג) ובשבט הלוי (שם ד"ה ובגוף).

אולם הגרמ"ש קליין שליט"א (מכתב שחולק בכנס מהב"צ דהגר"ש ואזר בשנת תשי"ט) דחה דבריהם כי לפ"ז יוצא חידוש גדול, דתולעים אלו הנמצאים בבני מעיים מותרים אף שמפורש בגמ' ובשו"ע לאסור ונמצא דלא הרווחנו בסתימת הראשונים והשו"ע דהרי כתבו דתולעים שבמעיים אסורים משום דמעלמא אתו ולדבריהם לא קאי על תולעים אלה. ועוד דמי יימר דאפשר לסמוך על דבריהם שהוא קטן כ"כ שאינו נראה לעין, ע"כ.

מיהו הפמ"ג (ש"ד ס"ק מג) כת' דתולעים שבמעיים אסורים רק מספק ולא מודאי דחיישינן דילמא מעלמא אתי, ע"כ. וכן מבואר ברשב"א (תתב"א בי"ג ש"ג דף פג.) דתולעים הנמצאים במעי הדגים "חיישינן" דמעלמא אתו. וכן מבואר במאירי (ד"ה תולעים וד"ה ולענין) וכן משמע מהב"י הנ"ל. וא"כ נמצא דדוקא לענין תולעים שבבשר אמרינן דודאי דמינייהו קרבו, משא"כ שבמעיים אינו אלא ספק וא"כ אם התברר על תולעת הנמצא במעים שהוא מותר לית לן בה.

ו. דעת גדולי דורינו

וכן פסקו הגר"מ פינשטיין זצ"ל והגרש"ז זצ"ל (עדות של הגר"מ ריא שליט"א) להתיר אע"פ שמצאו תולעים אלו אף במעיים כי אין לנו אלא דברי השו"ע המתיר תולעים שבבשר. [והבד"ץ מהעדה חרדית ירושלים (מדריך הכשרות תשע"ב עמ' 66) לא הכריעה. ולענין הערינג עיי"ש (עמ' 68)]. אלא שדעת הגר"ש זצ"ל (נלאט תשע"ב עמ' שיח) והגר"ש ואזר שליט"א (הגרמשי"ק שליט"א במכתב הנ"ל), דכיון שתולעים אלו נמצאים במעיים וגם בבשר יש לחוש לאיסור תורה שמא באו מבחוץ ולא נוצרו מתוך בשר הדג. וכן פסק בלהורות נתן (ח"ס סי' כג-כה).

מסקנא דדינא-

העולה לדינא, תולעת הנקראת אניסאקיס, המצויה בדג הערינג, אע"פ שנמצאת בבשר הדג, מ"מ דעת גדולי דורינו שאסור לאוכלה.

ממתי אסור לאכול קודם שיספור ספירת העומר

כתב הרמ"א (סי' תפ"ט ס"ד) וכשהגיע הזמן אסור לאכול עד שיספור ואפי' התחיל לאכול פוסק וסופר, מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אח"כ. ומשמע מדבריו דאינו אסור לאכול אלא משהגיע זמן הספירה, אבל קודם לכן שרי.

וכתב הגר"א (בביאורו שם) דדברי הרמ"א כדברי התוס' בברכות (ד: ד"ה וקורא), והטור בס"י רל"ה. אבל לפי דברי הגב"י וכמ"ש בשו"ע (שם) חצי שעה קודם כמו במנחה, ה"ה כאן.

ומבואר בדבריו דלדברי הרמ"א הנ"ל, ה"ה התם גבי ק"ש אינו אסור באכילה אלא משהגיע זמן ק"ש. וא"כ צ"ע אמאי גבי ק"ש לא השיג מידי על דברי המחבר דכתב לאסור לאכול חצי שעה קודם זמן ק"ש.

וכבר עמד בזה המג"א (סי' ק"א) וז"ל: וכשהגיע הזמן - צ"ע דהל"ל שחצי שעה קודם הזמן נמי אסור, כמ"ש בס"י רל"ב וז"ל [ד] ורל"ה [ב]. ונ"ל שזהו טעם רש"ל שלא אכל עד אחר הספירה, מפני שיוצאין מבהכ"ס חצי שעה סמוך לבה"ש, וס"ל דאסור לאכול, עי' במטה משה (סי' תס"ד) ושל"ה. ודעת רמ"א צ"ל כיון דיש לו זמן לספור כל הלילה וכל היום שלאחריו לא מתחייב כולי האי. ומ"מ צ"ע מנא ליה הא, לכן יש להחמיר. אך במקום שנהגו שהשמש קורא לספור ספירה אין להחמיר קודם זמנו כמ"ש בס"י רל"ב, ואפשר דבזה מיידי רמ"א ולכן כתב וכשהגיע הזמן וכו'.

ובקריית חנה (לר' גרשון יעקב קובלענין) כתב ליישב דברי הרמ"א דשאני גבי ק"ש דחיישינן שאם יתחיל לאכול חצי שעה קודם זמנו כשיגיע הזמן לא יפסיק אכילתו לקרוא ק"ש, משא"כ בספ"ע כשיגיע הזמן אף באמצע האכילה אף שאינו מחוייב בדבר מ"מ יפסיק אכילתו ויספור כיון שאין בו טורח כק"ש ותפילה. איברא דאף על דבריו אכתי תקשה דהא גופא מינה ליה לרמ"א וכמשה"ק המג"א.

ובחק יעקב (סי' ס"ז) כתב ליישב דברי הרמ"א דמהאי טעמא לא כתב דחצי שעה קודם זמן הספירה נמי אסור לאכול, שהוא שלא לצורך, דחצי שעה קודם בלאו הכי אסור משום תפילה וק"ש בזמנה ע"פ, כמבואר בס"י רל"ה, אך דביעי לאשמועינן דאף שכבר התפלל וקרא ק"ש בזמנה מ"מ לא יאכל כיון שהגיע זמן הספירה.

ובברכי (סי' רל"ב ס"ק ה') כתב דמ"ש הרמ"א הנ"ל וכשהגיע הזמן אסור וכו' לאו דוקא הוא, אלא כוונתו חצי שעה קודם, על דרך שכתב מ"מ בל"מ (פ"ו תפילה ה"ד) דהרמב"ם סמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה. א"נ יש לתרץ דברי הרמ"א כמ"ש החק יעקב. וכיוצא בכתב העולת שבת (סי' תפ"ט ס"ק ד') דמ"ש הרמ"א דאם

